

Reviews and Anotations
Рецензии и анотации

ОГЛЕДАЛО НА БЕЖАНСКАТА ТРАГЕДИЯ НА БЪЛГАРИЯ

Мантарлиев, Й. (2015) *Бежанският и преселническият въпрос в България по време и след Втората световна война*. Македонски научен институт, филиал Благоевград, издател. ISBN 978-954-8505-60-4

Евгений Еков

Държавна агенция „Архиви“

Излязлата от печат през 2015 г. в Благоевград трета книга на д-р Йордан Мантарлиев *Бежанският и преселническият въпрос в България по време и след Втората световна война* е с безспорен научен принос в разглежданата тематика. Основанията за една такава висока оценка са най-малко три. Първото основание е, че тя хвърля нова светлина върху малко известни страници от националното ни битие през четвъртото десетилетие на двадесети век. Второто е, че представя непознати факти за трагедията на бежанците/преселниците от различни наши краища през един период на победи, но и погроми. И третото, но не по-значимост, е, че изселническите вълни, които заливат една след друга България в рамките само на едно десетилетие, се разглеждат взаимосвързано.

Горната оценка се подкрепя и от редица други значими постижения в книгата на д-р Й. Мантарлиев. Така например разкрит е многостранният ефект, който значителните маси от бежанци/преселници оказват върху цялостното ни развитие – икономическо, социално и духовно. Бежанският въпрос се описва също така като неразделна част от катаклизма, който изнемогващата българска държава, общество и нация преживяват. И по този начин се преоткрива един много важен ракурс на третата национална катастрофа, стоварила

се върху страната ни с подписването на Парижкия мирен договор от 1947 г. Всичко това се прави на базата на огромен архивен материал, който авторът – експерт в Държавна агенция „Архиви“, е използвал за доказването на своите тези. От внимателния прочит на книгата му става ясно, че д-р Й. Мантарлиев е положил неимоверен труд за издирване на стотици архивни документи. Те са съхранявани в Централния държавен архив, Държавния военноисторически архив, Архива на Комисията за разкриване на документите и за обявяване на принадлежност на български граждани към Държавна сигурност и разузнавателните служби на Българската народна армия и Министерство на народната отбрана и отделите „Държавен архив“ – Благоевград, Добрич, Разград, Русе, Силистра, София, Търговище и Шумен.

Подходът, който младият историк е използвал при изследването си, е хронологичен – същият, както и при първите му две книги: *Местните органи на държавната власт в България (1944 – 1949 г.)*, 2010, 355 с. и *Общини и просвета в България (1944 – 1959 г.)*, 2011, 340 с. Той му позволява не само да направи преглед на водещите публикации по темата, но и да проследи обстойно развитието на българския бежански въпрос от избухването на Руско-турската война (1877 – 1878) до 30-те години на XX в. В този отрязък от време според д-р Й. Мантарлиев се обособяват няколко основни периода: първият обхваща времето от 1877 до 1912 г.; вторият – военновременните години 1912 – 1913 и 1915 – 1918, и третият, най-тежкият – от 1919 г. до началото на 30-те години на XX в. Авторът прави извода, че на основата на натрупания опит и създадените прецеденти държавните и местните власти като че ли по-лесно преодоляват аналогичните трудности, които съпътстват бъдещите бежански вълни.

С избухването на Втората световна война през 1939 г. бежанският и преселническият въпрос в България навлизат в нов етап. И както сочи д-р Й. Мантарлиев, параметрите му зависят от последвалото присъединяване на страната ни към една от воюващите групировки и военнополитическите договорки, които София приема да изпълнява. Основните аспекти на този етап, върху които авторът се спира в първа глава – *Миграционни процеси по време на Втората световна война*, са: преселване на българите от Северна в Южна Добруджа; заселване на българи в „новите земи“ и завръщане на таврийски българи. Подробно са разгледани мерките, които българската държава предприема, за да приюти близо 67 000 севернодобруджански българи. Те се отправят към Родината след подписването през септември 1940 г. на Крайовския пакт между София и Букурещ и възвръщането на Южна Добруджа към България. Обект на изследване са също и предизвикателствата, които реинтеграцията на „новите земи“ поставя пред българските власти. Става дума за определени територии, населени с българи, които след разгрома през 1941 г. на Гърция и Югославия от войските на Германия попадат под временно българ-

ско управление. Във военновременните 1941 – 1944 година в България намират приют и около 2 – 3000 таврийски българи, които са настанени и оземлени от институциите в Добруджа и Лудогорието.

Фаталният край на Втората световна война за Берлин и неговите съюзници, сред които е и София, води до нови бежански и преселнически изпитания за България. Авторът ги описва във втора глава – *Бежанци и преселници след войната*, в която подробно дава и измеренията им: евакуиране на българските войски и администрация от присъединените след 1941 г. територии; посрещане на българско население от Тракия, Македония и Западните покрайнини и разселване във вътрешността на страната; окончателно решаване на въпроса за преселниците от Румъния и депортиране на таврийските българи. По негово мнение към южната и западната ни граница отново, както през 20-те години на века, поемат потоци от българи, които не желаят да правят компромиси с българската си национална идентичност и да останат в пределите на чужди държави. Тези вътрешни демографски процеси, подчертава ясно д-р Й. Мантарлиев, оформят последната голяма бежанска вълна.

Социалната подкрепа и снабдяването със земя, жилищни и стопански сгради на бежанците и преселниците, в това число и на тези, които са се изселили за първи път след 9 септември, са разгледани подробно в трета глава – *Социално и стопанско подпомагане*, а уреждане на гражданството и погасяване на задълженията към банки и държавата – в четвърта глава, *Правни и финансови проблеми*. Специално внимание в пета глава – *Международни аспекти на бежанския и преселническия въпрос*, е отделено на претенциите на Гърция и Югославия, както и на съвременните измерения. Всичко това прави третата книга на д-р Йордан Мантарлиев огледало на бежанската трагедия на България!

THE REFLECTION OF THE BULGARIAN REFUGEE TRAGEDY

Mantarliev, J. (2015). *The subject of refugee and migratory issues in Bulgaria during and after World War II*. Macedonian Scientific Institute, branch Blagoevgrad, publisher. ISBN 978-954-8505-60-4

✉ **Mr. Evgeniy Ekov**
Central State Archives
5, Moskovska Str.
1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: evekov@abv.bg